

Raseinių centre ant kalvos, kur subėga keliai iš visų pusių, nuo seno būta aikštės. Miesto žydai, lenkai, vokiečiai, rusai ir iš kaimų atidardėję lietuviai čia parduodavo, pirkdavo, mainydavo, sudarinėdavo sandėrius ar tiesiog bendraudavo. Aplink aikštę gyveno prekybininkai, buvo įsikūrusios valdiškos įstaigos, nakvynės namai ir smuklės. Čia kelis šimtus metų stovėjo Didžioji žydų sinagoga. Nuo XVI a. Raseiniuose įsikūrusi ir vis auganti žydų bendruomenė įsigalėjo prekyboje bei amatuose ir vyraujančią padėtį išlaikė iki pat XX a. įvykusios holokausto tragedijos. XIX a. Raseiniai buvo vienas didžiausių Lietuvos miestų, kuriame iš 12 tūkstančių gyventojų 2/3 sudarė žydai.

Geležinkelio linijai aplenkus Raseinius, prasidėjusi masinė emigracija ir 1915 m. tremtis žydų skaičių sumažino kelis kartus. 1921 m. Raseiniuose gyveno tik 6030 gyventojų, iš jų – 3000 žydų. 1936 m. laikraštis „Diena“ visą puslapį skyrė skilčiams „Senoji žemaičių sostinė – Raseiniai“, kur buvo aprašytos miesto įžymybės, pristatytos tiek lietuvių, tiek žydų geriausios parduotuvės, restoranai ir kitos įstaigos. Miestas tvarkėsi, buvo statomos naujos mokyklos ir ligoninės, steigėsi vaikų darželiai ir bibliotekos. Veikė įvairios draugijos ir šalpos organizacijos.

Miesto gyventojai, per šimtmečius gyvenę greta, sutarė, nes vieningai siekė krašto gerovės, kartu kovojo už Lietuvos nepriklausomybę. Nesantaikos ugnį tarp žydų ir lietuvių 1940 m. įžiebė prasidėjusi rusų, o po metų ir vokiečių okupacija. Karas sudegino Raseinių miestą. Sunaikintos žydų tautos tragedija paliko tūkstančius mūsų kartai. Vaikščiodami naujomis Raseinių gatvėmis, pabandykime perskaityti nors dalį užmirštos seno miesto istorijos.

Ekskursijos medžiagą ir maršrutą parengė Lina Kantautienė (+370 600 44784) ir Arnas Zmitra (+370 602 14274). Fotografijos iš Raseinių krašto istorijos muziejaus, viršelyje – Ch. Zakso šeima.

Raseinių turizmo ir verslo informacijos centras „Atrask Raseinius“ Muziejaus g. 5, Raseiniai, 861834611, atraskraseinius@gmail.com

1. Perlovų malūnas

Raseinių mieste XX a. buvo keletas malūnų, bet brolių Mardchelio ir Leizerio Perlovų malūnas buvo išskirtinis – jis buvo pirmasis elektros šaltinis miestui. Pirmojo pasaulinio karo metais vokiečiai sugalvojo panaudoti malūną miesto elektrifikacijai ir pastatė generatorių, 1916 m. miestą nutvieskė elektros šviesa. Trečiame dešimtmetyje miesto valdžia pasistatė savo elektrinę. Tarpukaryje elektra buvo brangi, vienu metu ji kainavo 1,34 Lt už 1 kWh.

M. ir L. Perlovų malūnas Vilniaus gatvėje

2. Muzikansko limonadinė

Tarpukario metais Vilniaus g. stovėjo žydo Muzikansko limonadinė. Apie 1910 m. namo rūsyje atidaryta gazuoto vandens ir limonado pilstytuvė. Verslui klestinti, limonadinė buvo iškelta į pirmąjį namo aukštą ir veikė jame iki pat Antrojo pasaulinio karo. Šioje įmonėje dirbo du darbuotojai – vienas veždavo vandenį iš Magdės šulinio, kitas vietoje virė sirupą limonadui ir pilstė į stiklinius butelius.

Senoji Vilniaus gatvė. Dešinėje Muzikansko limonadinė

3. Raseinių apšvietimo įrankių dirbtuvės „Korona“

Miesto centre stovėjo garsi Lietuvoje Ruvino Nesanelio ir Saros-Minos Ratgauzienės apšvietimo įrankių dirbtuvė „Korona“. Dirbtuvėse dirbo net 15 darbininkų, čia buvo 28 įvairūs įrenginiai, už prekių kokybę dirbtuvės įvertintos aukso medaliu. 1938 m. „Lietuvos aidas“ rašė, kad įmonė „Korona“ valstybės prezidentui Antanui Smetonai Vasario 16-osios proga padovanojo žmogaus ūgio riešutmedžio žibintą.

Raseinių apšvietimo įrankių dirbtuvės „Korona“ dovana Valstybės Prezidentui A. Smetonai

VASARIO 16 D. PROGA. Raseinių Apšvietimo Įrankių Dirbtuvės „Korona“ vadovybė Valstybės Prezidentui A. Smetonai įteikė viešinio darbo ir savo įmonėje pagamintą žibintą laikantį to paties riešuto elektros žibintų su riešuto medžio staliu dviem lempų laikytuvu. Viršutinio laipsnio stalinėje lentoje įrašyta Valstybės Prezidento A. Smetonos monograma AS. Dovaną minėtoji įmonė įteikė Lietuvos Nepriklausomybės Vasario 16 d. proga. Tas žibintas sukėliau bus įstatytas Vasaros Rytų Apygardos Žemės Ūkio ir Pramonės Pa-

„Lietuvos aidas“ žinutė 1938 m.

4. Žydų liaudies bankas

Tuometinėje Nemakščių g. veikė žydų liaudies bankas, iš kurio palūkanų pragyveno daugelis tautiečių. Pagal telefonų abonentų sąrašą nustatyta, kad šioje vietoje įstaiga veikė nuo 1923 m. iki 1929 m. Vėliau bankas buvo perkeltas į kitą vietą. 1940 m. sovietai nacionalizavo klientų indėlius ir banką uždarė.

5. Karabelniko sinagoga

Mažoje Sinagogų gatvėje, kuri jungė dabartinę Dubysos ir Vilniaus gatves, buvo Karabelniko sinagoga, kurioje meldėsi Nemakščių gatvės žydai. Kiekviena miesto sinagoga turėjo savo valdybą, kurią rinkdavo bendruomenė. Į kurią sinagogą eiti, buvo sprendžiama dažniausiai pagal gyvenamą vietą ar specialybę. Į valdybą patekti turėjo teisę tik vyrai. Kandidatams buvo taikomas amžiaus (vyresnis nei 25 m.) ir turto cenzas, kandidatai turėjo būti išsilavinę, nepriekaištingos reputacijos.

6. Advokato Makso Levy namai

Vienas žinomiausių ir labiausiai gerbiamų Raseinių žydų buvo advokatas, visuomenininkas, miesto tarybos narys Maksas Levy (1861 – 1941 m.). 1924 m. jis buvo išrinktas Raseinių miesto tarybos pirmininku! Jo vardas įrašytas Nepriklausomybės gynėjų aikštėje, laikrodžio postamente. M. Levy buvo viena iš pirmųjų holokausto aukų, nukankintas miesto aikštėje baltaraiščių fašistų kolaborantų.

Raseinių miesto tarybos nario, advokato Makso Levy šeima

7. Žydų gimnazija

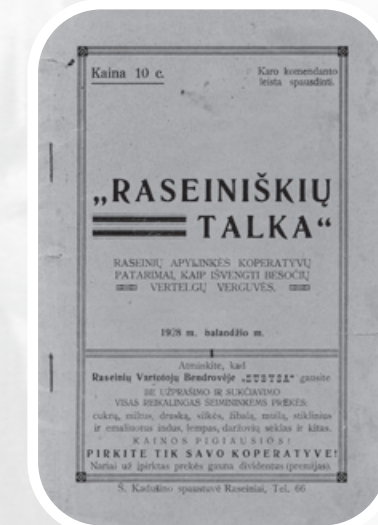
Oficialiai Žydų gimnazija įkurta 1922 m., bet iš tikrųjų ji veikė jau nuo 1921 m. Pirmoji gimnazija įsikūrė visai šalia Muzikansko limonadinės esančiame name, Vilniaus gatvėje. Mokinių skaičius gimnazijoje svyravo nuo 50 iki 200 mokinių. 1935 m. atidaryta nauja Žydų gimnazija, iki tol mokykla veikė nuomojamose patalpose.

1939 m. žydų privatinės gimnazijos abiturientai ir mokytojai

8. Kadušino spaustuvė

Pirmoji spaustuvė Raseiniuose buvo įkurta 1880 m. Š. Kadušino spaustuvė veikė nuo 1910 m. iki nacionalizavimo 1941 m. Pirmoji jo spaustuvė buvo įkurta Maironio g., vėliau persikėlė į Vytauto Didžiojo g. (tuomet Laisvės g.), galiausiai įsikūrė Spaudos g. Spaustuvėje spausdinti ne tik Raseinių apskrčiai reikalingi dokumentų blankai, bet ir visai Lietuvai aktualios knygos, vadovėliai, laikraščiai. Šioje spaustuvėje išspausdintas vienas pirmųjų Lietuvoje Raseinių apskričio pašto ženklas 15 k.

Š. Kadušino spaustuvės leidinys

9. Chajetienės namas

XX a. pr. verslininkai Chajetai Raseiniuose įsigijo namą miesto centre ir įsirengė ten manufaktūros krautuvę ir siuvyklą. Chajeto pavardė ivrito kalba reiškia – siuvėjas. Šioje vietoje stovėjo dviejų aukštų pastatas, pirmame jo aukšte buvo didelės vitrinos, kuriose matyti medžiagos bei rūbų modeliai. Antrasis aukštas buvo gyvenamas, jame ir gimė būsimasis rašytojas Mošė Davydas Chajetas. Jo memuaruose daug vietos skiriama Raseinių žydų gyvenimui.

M. Chajetienės manufaktūros krautuvė Maironio g.

10. Dominikonų g. sinagoga

Viena iš aštuonių sinagogų stovėjo Dominikonų g. Sinagogos dažnai būdavo netoli viena kitos. Ši buvo tipiška medinė L raidės formos, panaši į gyvenamąjį namą. Sinagogoms statyti reikėjo gauti specialų leidimą. Buvo taikomi apribojimai, pavyzdžiui, sinagoga turėjo stovėti tam tikru atstumu nuo katalikų bažnyčios, jos negalėjo būti statomos su kupolais ir pan. Vienas svarbiausių sinagogos bruožų – 12 langų, kurie simbolizuoja 12 Izraelio giminių.

11. Žydų ligoninė

Raseiniuose žydų ligoninė minima nuo 1852 m. Ji buvo uždara, skirta vien žydams. Kaip ir dauguma tokių įstaigų, ji buvo kilnojama. Greičiausiai todėl, kad patalpos buvo nuomojamos. 1912 m. Raseinių miesto plane užfiksuota, kad Dominikonų gatvės pabaigoje veikė žydų ligoninė.

12. Nepriklausomybės paminklas „Žemaitis“

Nepriklausomybės paminklas „Žemaitis“ pastatytas 1934 m. Kaip šis paminklas susijęs su Raseinių žydais? Rinkos aikštėje nuo seno buvo kuriama miesto ekonomika, kurioje aktyviai dalyvavo žydai. Išgirdus idėjas, kad nepriklausomybės paminklas iškilis šioje vietoje, o turgus bus iškeltas už miesto sodo, žydai sunerimo. Galiausiai turgus iškeltas, paminklas pastatytas. Paminklas kainavo 20 tūkst. litų, iš kurių 4 tūkst. surinko ir paaukojo Raseinių žydų bendruomenė.

Litvakas rašytojas D.M.Chajetas prie Nepriklausomybės paminklo

13. Didžioji žydų sinagoga

Iki Antrojo pasaulinio karo Raseinių mieste būta 8 sinagogų. Toks skaičius pateisina teiginį, kad Raseiniai – „Žemaitijos Jeruzalė“. Šioje vietoje stovėjo mūrinė Didžioji žydų sinagoga, subombarduota Antrojo pasaulinio karo metu. Greičiausiai pirmoji sinagoga buvo pastatyta šioje vietoje, miesto centre, po 1681 m. Jono III Sobieskio privilegijos Raseinių miesto žydams. Nuotraukose matoma Didžioji sinagoga atstatyta po gaisro apie 1870 m.

Didžioji sinagoga Maironio g. 1940 m.

14. Zolino fotoateljė

Pirmasis Raseinių fotografas žydas Leiba Mejeris Lebenšteinas minimas 1866 m. XX a. pirmoje pusėje savo fotoateljė Raseiniuose turėjo 5 fotografai: Ch. I. Zaksas, M. Rubinšteinas, M. Liudginas, J. Kacevas, D. Zolinas. Šioje vietoje buvo Dovydo Zolino fotoateljė, kuri veikė Vytauto Didžiojo g., priešais liuteronų kirke.

Apie D. Zolino dirbtuves pasakojama: jis nefotografuodavo esant dirbtiniam apšvietimui, turėjo savo stiklinį paviljoną, per kurį patekdavo natūrali šviesa. Fotoateljė dekoracijos vaizduodavo gamtą, puošnius interjerus.

D. Zolino fotoateljė reklama

15. Raseinių miesto parkas

Maironio parkas pradėtas kurti vienuolių pijorų XIX a. Pastačius cerkvę jį išplėtė popas Piotras Preobraženskis. Tarpukaryje čia taip pat buvo didžiulis, žalias parkas, kurį lankydavo visi miesto gyventojai. Kaip rašo Chajetas, šabo dienomis miesto sode ilsėdavosi vyresnieji žydai, jaunuoliai keliaudavo už miesto. O štai sekmadieniais parkas priklausydavo gojams (ne žydams).

16. Žydų kapinės

Raseiniuose buvo dvi žydų kapinės. Vienos – prie kalėjimo (dab. Raseinių krašto istorijos muziejus), o kitos – Vytauto Didžiojo g. gale, kur išlikusi „zomato“ (mūrinės tvoros) dalis. Vyresnieji prisimena prieš karą matydavę kapinėse stoviniuojančius, besimeldžiančius žydus. Kapinėse nebuvo gėlių, ant kapo dėdavo akmenėlius. Antkapių užrašuose būdavo nurodomas vardas, pavardė, tėvavardis ir net profesija. Kapinės sunaikintos sovietmečiu.

Paminklas šventikui Kaplanui

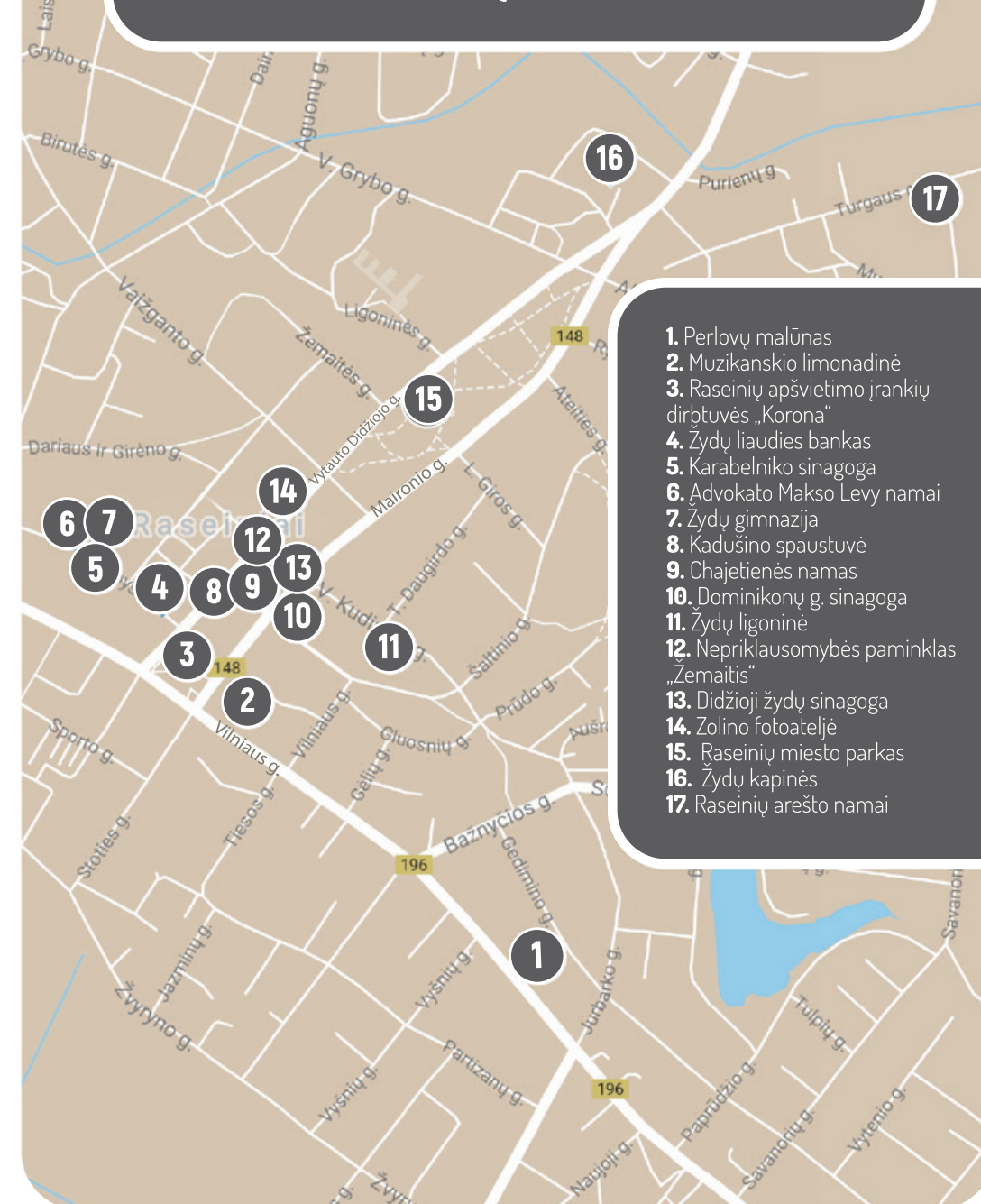
17. Raseinių arešto namai

Raseinių arešto namai pastatyti 1930 m., čia kalinti jauni politiniai kaliniai iš visos Lietuvos. Kaip rašo M. D. Chajetas, tarpukariu čia kalėjo jauni komunistai, dažniausiai žydai. Vokietijos okupacijos metais Raseinių mieste buvo įsteigti du getai: vienuolyno pagalbinuose pastatuose už miesto Jurbarko kryptimi ir tuometėje Nemakščių gatvėje keliuose privačiuose namuose. Getai buvo panaikinti 1941 m. rudenį. Raseinių žydų holokausto vieta yra netoli dabartinės magistralės, šalia Palendrių piliakalnio. Ten sušaudyti vyrai ir merginos, o moterys su vaikais – netoli Girkalnio esančiame Kurpiškių kaime. Holokausto vietose Raseinių r. pastatyti atminimo paminklai.

Atrask
Raseinius
www.atraskraseinius.lt

Žydų kultūros pėdsakai Raseinių mieste

1. Perlovų malūnas
2. Muzikansko limonadinė
3. Raseinių apšvietimo įrankių dirbtuvės „Korona“
4. Žydų liaudies bankas
5. Karabelniko sinagoga
6. Advokato Makso Levy namai
7. Žydų gimnazija
8. Kadušino spaustuė
9. Chajetienės namas
10. Dominikonų g. sinagoga
11. Žydų ligoninė
12. Nepriklausomybės paminklas „Žemaitis“
13. Didžioji žydų sinagoga
14. Zolino fotoateljė
15. Raseinių miesto parkas
16. Žydų kapinės
17. Raseinių arešto namai

Raseiniai –
„Žemaitijos Jeruzalė“

